

3. Круглов А., Уманский А., Щупак И. Холокост в Украине: Рейхскомиссариат «Украина», Губернаторство «Транснистрия». В 2 ч. Дніпро : Украинский институт изучения Холокоста «Ткума», ЧП «Лира-ЛТД», 2016. Ч. 1. 564 с.
4. Митрофаненко Ю. Голокост на Кіровоградщині: історіографія та перспективи дослідження. *Південний Архів. (історичні науки)*. № 37. С. 60–67. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2022-37-8>
5. Петренко І. Обком утік... (з історії організації «всенародної боротьби проти нацистів на Кіровоградщині в 1941–1943 рр. Кропивницький : ТОВ «Імекс-ЛТД», 2017. 524 с.
6. Янишевська Є. Катастрофа європейського єврейства (Холокост). Загальні дані. *Національні культури у процесі формування української нації* : збірник доповідей науково-практичної конференції. Кіровоград : ПП «Поліграф-Терція», 2006. 224 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-265-7/10>

Множинська Р. В.,

кандидат філософських наук, доцент,

кафедри філософії та культурології

факультету культурних та креативних індустрій

Київського національного університету технологій та дизайну

Гарасименко О. С.,

студентка

Київського національного університету технологій та дизайну

УКРАЇНА – ГОЛОВНЕ МІСЦЕ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ГЕНОЦИДУ НАЦИСТСЬКОЇ НІМЕЧЧИНИ ЩОДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЄВРЕЇВ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Коли Німеччина напала на СРСР у червні 1941 року, Українська РСР, включаючи щойно анексовані території Східної Галичини та Західної Волині, мала 2,3 мільйона євреїв. Двоє з трьох євреїв України – від 1,4 до 1,5 мільйона чоловіків, жінок і дітей – були вбиті за жадливих обставин протягом наступних вісімнадцяти місяців [1, с. 56].

Єврейські громади України були зосереджені в західній половині країни, особливо в Галичині та Волині, а також на Поділлі. Ось чому більшість українських євреїв не змогли втекти чи евакуюватися перед лицем швидкого наступу Німеччини до серпня 1941 року. Лише в

Південній Україні та Лівобережній Україні більшість з них змогли виїхати до приходу вермахту. За загальними підрахунками, заснованими на загальній радянській статистиці евакуації, від 800 000 до 900 000 євреїв втекли з України під час масової радянської евакуації на схід [2, с. 16].

З перших днів нацистської окупації України військовий і поліцейський апарат Третього Рейху все більше переслідував і вбивав євреїв, як це робилося в Польщі, Росії, Білорусі та в інших країнах окупованої нацистами Європи. Перед вторгненням до СРСР нацистська поліція та вермахт планували знищити тут досить обмежені групи. Усіх єврейських функціонерів у радянській комуністичній партії та державному апараті було явно призначено для знищення, як і всіх політичних комісарів у Червоній армії, яких нацисти помилково вважали переважно євреями. Деякі підрозділи вермахту були готові застосувати «особливе ставлення» до радянських військовополонених єврейського походження, які здалися та потрапили в полон. Загальний фон планів нацистів свідчить про те, що передбачалося насильство значно ширшого масштабу проти радянського населення, особливо проти євреїв. Більшість мешканців окупованих радянських міст, де проживало більшість євреїв, не отримували їжі. Таким чином, нацисти підраховували, що багато мільйонів загинуть від голоду, якщо не зможуть втекти.

Більшість істориків не припускають, що існував загальний наказ СС і нацистської поліції вбивати всіх євреїв до вторгнення в СРСР. Тим не менш, окрім наказів щодо функціонерів єврейського походження, керівникам підрозділів СС і німецької поліції було надано значну свободу дій у тому, що вони вважали необхідним для забезпечення своєї зони відповідальності. Крім того, ці підрозділи планували підбурювати антиєврейські погроми місцевих жителів.

Приблизно 20 000 євреїв, переважно чоловіків, було вбито під час здійснення агресії. злочини. Водночас німецька політична поліція, особливо Einsatzgruppe C, почала масово вбивати чоловіків-євреїв, особливо тих, кого вони вважали частиною «інтелігенції», тобто вчителів, членів партії, колишніх лідерів громади тощо. Офіційно ці масові розстріли були оголошені розправою за вбивства НКВД, хоча останні були спрямовані не проти Вермахту, а проти інших місцевих жителів, у тому числі деяких євреїв [3, с. 156].

Загальна влада над окупованими територіями перебувала в руках вермахту, а згодом цивільної адміністрації так званого Райхскомісаріату Україна (РКУ). Військове управління фронтом було поділено між 6-ю, 17-ю і 11-ю арміями, а тил підпорядковувався командувачу групи армій «Південь». Військова адміністрація вживала всіх заходів для переслідування євреїв, подібно до заходів, які вживалися в окупованій нацистами Польщі. Євреї були поставлені поза юрисдикцією закону,

вони були зобов'язані носити розпізнавальні пов'язки, помічені зіркою Давида, і їх позбавили більшості речей; чоловіків часто призвали на примусові роботи. Загальний наказ Вермахту дозволяв створення гетто, але, очевидно, це було реалізовано лише під керівництвом РКУ. РКУ було створено 1 вересня 1941 р. на Західній Волині, а до листопада 1941 р. його юрисдикція поширилася на Дніпро; її управління стало відповідати за дві третини України.

З пізньої осені 1941 р. адміністрація РКУ розпочала створення гетто в західній половині України. Фактична форма цих гетто була дуже різною. Іноді вони склалися з кількох обгороджених будівель; іноді всіх євреїв у місті насильно переселяли до невеликого кварталу з мінімальною інфраструктурою, який оголошували гетто, але не огорожували і навіть не охороняли. Усередині гетто харчування та медичне обслуговування були недостатніми, і ті євреї, які не мали доступу до чорного ринку або не отримували допомоги від родичів, перебували у великій небезпеці. У кожному місті чи містечку з великою єврейською громадою створення юденрату (єврейської ради) було зроблено обов'язковим для забезпечення виконання наказів німців, «закупівлі» у них продовольства та розподілу цього продовольства.

Ситуація на схід від лінії, що з'єднує Житомир на півночі та Миколаїв на півдні, була іншою, тому що в серпні 1941 року наступаючі поліцейські загони почали вбивати більшість, якщо не всіх, єврейських жителів, яких вони затримали там одразу після того, як зайняли місце [4, с. 116].

Вбивства єврейських жінок і дітей, очевидно, вчинила Перша бригада СС уже в липні 1941 року в Острозі на Волині. Але новий вимір геноциду був відзначений різаниною, організованою лідером СС Фрідріхом Єкельном і вчиненою поліцейським батальйоном 320 у Кам'янці-Подільському 27–29 серпня 1941 року. Протягом цих трьох днів поліція розстріляла 23 600 євреїв, у тому числі 14 000 біженців, які був вигнаний із Закарпаття під владою Угорщини лише тижнями тому.

За підрахунками, до весни 1942 року було вбито ще близько 15 000 єврейських мешканців Києва. Наступні дві великі масові вбивства відбулися під час наступу німців на Лівобережну Україну: у Дніпропетровську 314-й поліцейський батальйон 13–14 жовтня вбив 15 000 євреїв.

Протягом жовтня 1941 р. оформився наступний етап «остаточного розв'язання» в Польщі та СРСР. Тепер масові вбивства єврейських жінок і дітей поширилися на території, підпорядковані цивільній адміністрації. У східній Галичині ці жорстокості почалися 6 жовтня і супроводжувалися «Кривавою неділею» 12 жовтня в Станіславові (нім. Станіслав; нині Івано-Франківськ), під час якої поліція безпеки Станіслав і

поліцейський батальйон 133 вбили 12 000 єврейських мешканців цього міста. У той же час на сусідній Волині поліцейські батальйони 315 і 320 знищили десятки тисяч людей. Лише в Рівному обидва підрозділи та айнзацкоманда 5 6–9 листопада розстріляли загалом 17 тис. осіб. Більшість цих масових злочинів були пов'язані зі створенням гетто. Окупаційна влада з самого початку хотіла «зменшити» кількість мешканців гетто [5, с. 56].

Паралельно з цими величезними німецькими злочинами румунська окупаційна влада перетворила Трансністрію на масове кладовище для місцевих євреїв і біженців. З серпня 1941 року румунський фашистський уряд депортував євреїв Бессарабії та Буковини до Трансністрії, де вони мусили жити в таборах і гетто в жахливих умовах. Невдовзі після різанини в Бабиному Яру румунська армія та поліція скоїли майже подібний злочин, убивши близько 25 000 євреїв в Одесі 23–24 жовтня [6, с. 199].

До весни 1942 року в окупованих німцями Правобережній і Лівобережній Україні майже не залишилося живих євреїв. Тим часом у Західній Україні зловмисники почали класифікувати та організовувати вцілілих євреїв відповідно до їх передбачуваної працездатності. Внаслідок цього почастишали вбивства жінок і дітей. Галицьких євреїв, відібраних для знищення, з 16 березня депортували до табору смерті Белжець (75 км на північ від Львова) в районі Любліна і там задушили газом у закритих камерах, куди закачували чадний газ із дизельних двигунів. На Волині, Поділлі та Миколаївщині масові розстріли відновилися майже одночасно. Усі євреї в останньому регіоні були вбиті до 1 квітня [7, с. 15].

Публічне збереження пам'яті про Голокост було обмежене в радянській Україні лише коротким періодом після війни. Після цього воно майже повністю зникло з офіційного вшанування війни; натомість радянський міф про «Велику Вітчизняну війну» зосереджувався на комуністичному опорі (див. радянські партизани в Україні, 1941–1945 рр.) і майже повністю нехтував єврейською приналежністю безлічі жертв війни, називаючи їх лише «мирними радянськими громадянами». Тому пам'ять про них зберегли передусім українці, які пережили Голокост і стали післявоєнними біженцями в Північній Америці, Ізраїлі та Західній Європі [8, с. 14].

Лише з кінця 1980-х років спочатку в основному державні, а потім громадські зусилля були докладені для увічнення цього злочину проти людства та інтеграції його в історію незалежної України.

Список використаних джерел:

1. Кацман, Фріц. Rozwiązanie kwestii żydowskiej w Dystrykcie Galicja. Варшава, 2001. 115 с.
2. Ковба, Жанна. Людяність у безодні пекла: Повідомлення міського населення Східної Галичини в роки «остаточного розв'язання єврейського питання». Київ, 2000. 34 с.
3. Круглов А. І. (ред.). Енциклопедія Холокоста: Єврейська енциклопедія України Київ , 2000. 189 с.
4. Маррус, Майкл Р. (ред.). Нацистський Голокост: Історичні статті про знищення європейських євреїв. Вестпорт, Коннектикут, 1989. 55 с.
5. Міцель М. Євреї України в 1943–1953 рр.: Очерки документальної історії Київ, 2004. 187 с.
6. Рашковецький М. (ред.). Історія Голокоста в Одеському регіоні: Сборник статей і документів. Одеса, 2006. 67 с.
7. Спектор, Шмуель. Голокост волинських євреїв, 1941–1944. Єрусалим, 1990. 34 с.
8. Фрідман, Філіп. Дороги до вимирання: Есе про Голокост / ред. Ада Джун Фрідман Нью-Йорк, 1980. 213 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-265-7/11>

Орлянський В. С.,

доктор історичних наук, професор,

професор кафедри «Політологія та право»

Національного університету «Запорізька політехніка»

РЕГІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМ ГОЛОКОСТУ

Багаторічні вивчення найширшого кола тем, пов'язаних із Голокостом, на території України дали добрий результат. Вивчено практично всі аспекти історії Голокосту. Можна говорити, що тією чи іншою мірою відновлено перебіг подій на місцевому рівні практично по всіх населених пунктах. Беручи участь у науково-практичних конференціях, присвячених різним аспектам Голокосту, можна відзначити появу певної тенденції у формі конкретних положень, які приймаються беззастережно і не передбачають жодної дискусії. Ми вважаємо, що за багатьма аспектами Голокосту подібний підхід можна вважати певною мірою можливим.

Займаючись тривалий час дослідженнями в розрізі регіональної історії, автор цієї роботи висловлює думку, що ціла низка аспектів історії